

DR. JOSIP BADALIĆ: VERKOVIĆ I RUSI

Objavljena Verkovićeve pisma u ovom svesku „Narodne Starine“, koja se od reda odnose na njegov boravak u Rusiji (1877–1891), vrijedan su priilog nesamo za određenje Verkovićeve odnosa prema Rusiji i Rusima svoga vremena, nego ona pružaju usput i izrazit materijal za karakterizaciju Verkovićeve ličnosti, kakvom se ona očitovala u najpresudnijim svojim danima. Bile su to osamdesete godine XIX. stoljeća, kada se u tadašnjim naučnim slavističkim krugovima sve određenije utvrđivalo uvjerenje, da se u Verkovićevu „epohalnom otkriću“ drevnog slovjenškog epa „Veda Slavena“ krije izvjesna literarna mistifikacija. Lakovjeran fanatik, kakav je bio Verković, vjerujući slijepom nekritičnošću u historijsko značenje svoga „epohalnoga otkrića“, svodio je sve određeniju rezerviranost, a pokadšto i izraziti neprijateljski stav tadašnjih ruskih naučnih krugova prema njegovu otkriću, isključivo na sitničavo intrigantstvo i zaplotnjaštvo pojedinaca, koji su, po njegovom računu, u takvim spletkama i ometanjima nalazili naročite svoje bilo lične bilo političke račune. I tako se dešava, da se Verković obara svom žestinom svoje povrijeđene ličnosti ponajprije na istaknutije pojedince ruske naučne sredine, nazivljujući ih najpogrdnijim izrazima (Jagića, Lamanskoga i Vasiljčikova), da bi kasnije, ojađen do očajja, klonuo i kao fanatični rusofil, generalizujući svoje invektive protiv pojedinaca i na čitavu Rusiju. Taj unutrašnji lom, kako se on odrazio u duši jednog rusofila Verkovićeve kova, iako se najznatnijim svojim dijelom daje svesti na individualnu reakciju ogorčene Verkovićeve ličnosti, zaslužuje ipak u objavljenim njegovim pismima iz Rusije bezuslovan kulturno-historijski interes, ali se time ujedno i iscrpljuje pretežiti interes ovih Verkovićevih pisama iz Rusije.

Prije svega valja da objasnimo Verkovićeve nada sve žučne napadaje na Lamanskoga, Vasiljčikova i Jagića, koji se napadaji češće i s jednakom vehemencijom ponavljaju u Verkovićevim pismima. Objašnjenje za taj Verkovićev stav prema pomenutim učenjacima bit će nam veoma lako dati, kad se sjetimo položaja, koji su oni za Verkovićeve boravka u Rusiji zauzimali u slavističkoj nauci, i slovjenofilskoj ruskoj javnosti. Vladimir Ivanović Lamanski, čuveni slavista i tadašnji profesor petrogradskog univerziteta, slovio je u to doba u ruskim naučnim krugovima kao prvi autoritet u etnografskim i kulturno-historijskim pitanjima Balkana, a napose kao poznavalac bugarske drevnosti, literature i jezika. Nije zato čudo, što se on nije dao da zavede fanatizmom i nekritičnošću Verkovićevih tvrdjenja, pa je u prilici to svoje odnošenje k Verkovićevu otkriću i dokumentovao. Odnosjenje Lamanskoga k Verkovićevu otkriću nije moglo ostati bez uticaja i na odnošenje ostalih krugova tadašnje ruske slavističke i slovjenofilске sredine, koja se okupljala oko „Slavjanskog blagotvoriteljnog obščestva“ ili „Slavjanskog komiteta“ u Petrogradu, i koja je mogla imati naročiti interes za Verkovićevo „otkriće“. Da je tome uistinu bilo tako

dokaz je prije svega držanje pomenutog već kneza Aleksandra I. Vasiljčikova, tadanjeg predsjednika „Slavjanskoga blagotvoriteljnog občestva“ u Petrogradu, kojemu je društvu u to doba bio animus agens i sam Lamanski. Što se pak tiče samog „Slavjanskog blagotvoriteljnog občestva“ valja istaknuti, da se to društvo koristilo već u to doba znatnim uplivom nesamo u patriotskim krugovima ruske inteligencije, nego je imalo i izravnih i prisnih veza s najuticajnijim, pa i najistaknutijim vojnim i dvorskim krugovima tadašnje zvanične Rusije. A i prema priznanju samog Verkovića (u pismu od 12. kolovoza 1887.) bili su Lamanski i knez Vasiljčikov najupliveniji članovi ondašnjeg „panslavističkog društva“, kako Verković nazivlje pomenuto „Slavjansko blagotvoriteljno občestvo“.

Knez Aleksandar I. Vasiljčikov (1818.—1881.), druga i žestoko napadana od Verkovića ličnost, ruski je publicista i javni radnik naročito sedamdesetih godina XIX. stoljeća. Okomio se na nj Verković očitno samo zato, jer je knez Vasiljčikov kao predsjednik „Slavjanskog blagotvoriteljnog občestva“ (od god. 1876.—1878.), gdje je u to doba pored mnogih vidnih ruskih javnih radnika djelovao i Lamanski, igrao vidnu ulogu u određivanju odnosa visokih i najviših krugova tadašnje zvanične Rusije prema Verkovićevoj „pronašašću.“ Pri rješavanju naime brojnih Verkovićevih predstavaka i molbi k višim ruskim vlastima, kojima on moli, da se njegovo otkriće honorira i otkupi, a njemu podijeli novčana subvencija ili čak pensija, koristio se knez Vasiljčikov i kao aristokrata velikim vezama i kao predsjednik „Slavjanskoga blagotvoriteljnog občestva“, da dade u pravo vrijeme i na odlučnom mjestu meritorno mnijenje o ličnosti i „pronašašću“ Verkovićevoj. Kako je knez Vasiljčikov i pored toga bio veoma uvažavani ruski intelektualac, naročito u ruskim najnaprednijim i najliberalnijim krugovima, razumljivo je, da je njegova riječ o Verkoviću mogla i morala biti od odlučna značenja za sudbinu Verkovićeve pothvata u Rusiji. Otuda onda i Verkovićevo ton u odnošenju ka knezu Vasiljčikovu u danim pismima. „Ova dva vampira“ „sa srcem vuka i hijene“ sišu „pasjom hitnjom“ njegovu krv — kako on gorko jadikuje u svom pismu od 12. kolovoza 1887. — i to u takvoj mjeri, da Verković očajan kliče: „Ah da bude prokleta ruska zemlja, i onaj, koji mi ju je prvi pohvalio!“, označujući podjedno u istom pismu (od 12. VIII. 1887.) prvim od triju najcrnijih i najprokletijih dana u svome životu onaj dan, kada se sreo s „fantastom“ Ljudevitom Gajem, koji ga je „do ludila prepunio ruskim simpatijama“. „I tako, hvala pakosnomu sumnjičenju i omalovažavanju ovih naših svetinja — piše Verković, govoreći o svojem „epohalnom otkriću“ u pismu od 27. srpnja 1884. — od strane spomenute dvojice neljudi (Lamanski i Vasiljčikov) i njihovih privrženika među ovdašnjim učenjacima, ja do ovoga časa nisam mogao ostvariti to, zbog čega sam preduzeo put u Rusiju“.

K ovim dvama vampirima „sa srcem vuka i hijene“ pribrojio je ogorčeni Verković i V. Jagića, koji je u to doba bio (1880.—1885.) profesorom slovjenske filologije na petrogradskom universitetu. Kao slavista i kao Verkovićevo zemljak mogao je Jagić po svojoj prilici imati u pitanju Verkovićevo otkriće veoma uticajnu, ako već ne i presudnu riječ. Kako ta riječ u danom pitanju nije mogla da bude drugačija od mišljenja Jagićevog kolege Lamanskoga, razumljivo je, što ih obojicu i u zajednici susrećemo u ovim pismima kao nišan najotrovnijih Verkovićevih strjelica. Da se pri tom Verković tako drastično izražavao naročito o Jagiću,¹ bit će po svojoj prilici

¹ Isp. pismo od 7. X. 1887.

razlog i to, što je Verković u svojoj naivnosti očekivao, da će njegovo otkriće u prvome redu zaštititi svojim autoritetom njegov zemljak V. Jagić, pa kad se u svom računu prevario, okomio se na Jagića svim svojim neuravnoteženim temperamentom.

Ojađen tako do krajnosti svojim ličnim neuspjehom u Rusiji i svaljujući svu težinu svoga neuspjeha isključivo na lična ometanja istaknutih pojedinaca ruske naučne sredine Verković ne izdržava teške kušnje kao fanatični rusofil, pa generalizuje svoje napadaje protiv pojedinih ruskih naučenjaka i na sve Ruse, žaleći se pri tom gorko, kako je to već istaknuto, na „smetenjaka“ Ljudevita Gaja, koji ga je nekoć u zao čas zarazio rusofilstvom do fanatizma. „Ah da bude prokleta ruska zemlja — ponovno on jadikuje u svom pismu od 12. kolovoza 1887. — i onaj, koji mi ju je po prviput pohvalio!... Kad u njoj evo kroz četrdeset dana s Diogenovom lampom ne mogu (u prokletom Petrogradu) da nađem istinito čovječnu i velikodušnu dušu, koja bi mi pomogla utoliti strašnu muku bez svake svoje štete. A znaš li, dragi fra Joso, tko je bio taj, koji je to učinio, to jest od koga sam prviput čuo pohvalu o Rusiji? To je bio smetenjak Ljudevit Gaj. On me je do ludila napunio simpatijama ruskim i s pravoga me puta gurnuo na krivi, po kome lutajući amo tamo kao lađa ostavša na morskoj pučini bez dumena, naposljetku dospijem do stupice ili mreže ovdašnjih ruskih bezdušnjaka, farizeja, u kojoj se tako sputam i zapletem kao muha u mreži pauka, da mi se evo kroz punih 10 godina nije bilo moguće maći ni naprijed ni natrag“.

Ovakvo raspoloženje prema Rusiji sazrelo je međutim kod Verkovića već i prije. To se najjasnije razbire iz zanimljivog pripisa (P. S.) njegovu pismu od 27. srpnja 1884., koji pripis valja uopće smatrati jednim od najvrijednijih mjesta u ovim Verkovićevim pismima, i to s razloga, što nam je u njemu, a donekle i u pismu od 12. kolovoza 1887. najneposrednije uhvaćeno i zapečaćeno idejno i kulturno-političko raspoloženje tadašnje ruske naprednije inteligencije, koja je tada, a i kasnije igrala vidnu ulogu u svim jačim kulturno-političkim potresima i podvizima u svojoj domovini. Međutim, uzani horizont Verkovićeve obrazovanja i mršavi opažalački dar njegov, a uz to i neizlječiva naivnost u gledanju na ljude i događaje svoga vremena, ne dopuštaju Verkoviću nikako da se snađe u idejnom i političkom vrtlogu zanimljivih prilika osamdesetih godina prošlog stoljeća, pa zato on na najveličajnije podvige ruskog oslobodilačkog pokreta gleda bezizuzetno s naivnim zgražanjem krajnje neupućena došljaka. Promatrajući herojsku borbu ruske liberalne inteligencije za oslobođenje od ortodoksno-autokratskog mračnjaštva svojega doba i domovine, Verković vidi samo napredovanje bezbožja u Rusiji, koje opet po njegovu mišljenju prouzročuje moralno raspadanje ruskog naroda. (isp. P. S. njegova pisma od 27. srpnja 1884.) No ma kako Verković osvjetljivao u ovom zanimljivom pripisu događaje i ljude savremene mu Rusije, u njegovu se pripisu, a isto tako i u pismima od 12./VIII. i 7./X. 1887. odrazila dovoljno neposredno ideološko-politička tutnjava čuvenog ruskog konspirativnog podzemlja osamdesetih godina XIX. stoljeća. Naročito se ove potonje konstatacije tiče njegov zanimljivi susret s ruskim „revolucionarno-nihilističkim“ krugovima, kako on to misteriozno prikazuje u netom pomenutim pismima (od 12./VIII. i 7./X 1887.) U stvari je to, da je Verković posredstvom Ane M. Jevrejinove, prve ruske doktorice prava, dospio u krug ruske naprednije inteligencije osamdesetih godina XIX st., gdje je u to doba, kada pada i historički atentat (1881.) na cara

Aleksandra II., sve bilo u kipljenju i previranju. Ličnost Ane M. Jevrej-
nove dovoljno je poznata u ruskoj pravnoj historiji toga vremena. Bila je
ona, kako je netom istaknuto, prva doktorica prava (diplomirala na leip-
ziškom pravnom fakultetu) i usto je bila plodna i vrsna naučna radnica.
Kao istraživačica slovjskoga običajnog prava i izdavačica spomenika
drevne slovjske pravne literature, posjetila je ona u svoje doba i naše
krajeve i izdala, kako je poznato, i naših pravnih spomenika. Naših pravnih
odnosa i spomenika doticala se ona nekoliko puta u svojim naučnim ra-
dovima, a posvetila im je i zasebne radove kao na pr.: „Referat o južno-
slovjskom pravu“ (Juridički Vjesnik 1878.), „O zadružnom pravu“ itd.
Razumljivo je, da je Ana M. Jevrejnova mogla i u svojoj domovini imati
interesa za veze s našim sunarodnjacima, a pogotovo s Verkovićem, kojega
je još prije upoznala, za svoga boravka u našim krajevima, kako to i sam
Verković ističe u jednom od svojih pisama.

Što se tiče Verkovićevih navoda o revolucionarno-anarhističkim na-
zorima Ane M. Jevrejnovine i njezine prijateljice „vipere Marije“ bit će da
Verković pretjeruje, iako je nesumnjiva istina, da su A. Jevrejnova i
njezina prijateljica „vipera Marija“ pripadale struji tadašnje naprednije i
krajnje opoziciono nastrojene ruske inteligencije. U izvjesnoj mjeri to do-
kazuju i socijalno-politički nazori A. M. Jevrejnovine, koja je i kao pravica
bila veoma progresivnih naziranja, propagujući uvjerenjem i spremom na
naučnom poprištu već u ono doba ideju izjednačenja muškarca i žene u
pogledu prava nasljedstva („Ob uravnenii prava ženščiny pri nasljedovanii“
S.Pbg 1884). A dokazuju to i njezine veze s krugom I. A. Aksakova, koji je
svoje liberalne nazore morao okajavati i zatočeništvom. No o nekom naro-
čitom revolucionarno-nihilističkom osvjeđenju Ane M. Jevrejnovine jedva
bi se dalo govoriti, kad znamo (čak i iz istog pisma Verkovićevog od 12.
kolovoza 1887.), kako se Ana Jevrejnova, kći ruskog generala i vlastelina
Jevrejnova, odnosila prema izvršenom ukinuću kmetstva u Rusiji (1881.).
Pa ako se u njoj što god realno uzbunilo, sudjelovali su pri tom u znatnoj
mjeri i povrijeđeni vlastelinski interesi, kojima je bio ukinućem kmetstva
zadan nepopravljivi udarac. Jasno je, dabogme, da je pri tom morala
postradati i njezina odanost monarhizmu, ako je takve uopće bilo. Prema
tome je onda razumljivo i to, da ju je Verkovićeva slijepa predanost
ruskom monarhizmu i njegove puste deklamacije o lojalnosti prema nečemu,
što nije poznavao niti mu znao pravog značenja, morala Jevrejnovu iritirati,
a to je dovelo konačno i do raskida njihovih veza. „Zato, jer sam s takvim
burnim oduševljenjem zaštićivao monarhičko načelo i vlast protiv bijesnog
poricanja ove vlasti od revolucionera-nihilista“ Vasiljevića² i „vipere Marije“,
koji hoće da na razvalinama monarhizma osnuju vlast zbog duha, koji
nanosi naimenovanje „republikansko-anarhičko...“

Ovakvo neupućeno shvaćanje tadašnjih socijalno-političkih prilika
u Rusiji dokazuje Verković i svojim odnošenjem prema atentatu ruske
nihilistkinje Vjere Zasuličeve, koja je god. 1878. pucala i ranila petro-
gradskoga generalnoga gubernatora Trepova, hoteći osvetiti svoga sumi-
šljenika nihilistu Bogoljubova, studenta i žrtvu tadašnjih ruskih policijskih
vlasti. Kad je Zasuličevu i njezin čin opravdala petrogradska porota, i kad
ljudi poput Lamanskoga padaju poradi toga u nesvjesticu od radosnog
uzbuđenja, Verković proklinje bezbožnu rusku zemlju, koja je mogla roditi
takvo čudovište, kakva je atentatorica Zasuličeva. Jednako on počesće

² Prema Verkovićevim navodima neki srpski emigrant iz Beograda.

ВЕДА СЛАВЯНЪ.

ОБРЯДНЫЯ ПѢСНИ ЯЗЫЧЕСКАГО ВРЕМЕНИ.

СОБРАННЫЯ УСЛАНІЕМЪ ПРАВДИВЪМЪ Я. МАВЛОДСКАГО И
СВЯТЫМЪ БОЛГАРЪ-ПОМОКОВЪ.

СОБРАНА И ИЗДАНА

Стефанъ Ил. Верковичъ.

Томъ II.

*Ис сѣ Божо, а безъ
Бога ничто!*

Напечатана по жертвованіямъ русскихъ ревнителей и
поклонителей науки.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ
1881.

ВЕДА СЛОВЕНАХЪ.

ОБРЯДНЫ ПЕСНИ ОТЪ ЯЗЫЧЕСКО ВРѢМЯ.

УВЕЩАН СО УСЛАНІЕМЪ ПРИ МИХАИЛО-РОДОМЪ-ТО
БОЛГАРЪ-ПОМОКЪ.

СОБРАНА И ИЗДАНА

Стефаномъ Ил. Верковичемъ.

Книга друга.

Напечатана по пожертвованіямъ на Русскіе ревнители
и покровители на наука-та.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
1881.

— 412 —

Да е лету и пролету,
Да си грое леуу сънце.
Какъ си грое на *Брай-земь*;
Юда ти, крало, заръчела,
И ти си Юда ни свѣдсала!
Скина са *Бого* вълотилъ,
Та си претилъ млина слуга,
На поле си свѣга вие,
Та ти стаду ни пасо,
Ни ти уратъ малки можи.
Чуль ми *бана* зачуль,
Та си писалъ беда книга,
Бела книга църну писму
Пратилъ си гу ну земо-та,
Юваци ми съ калъта приклевалъ:
Лу да си лету земине.
Курбанъ да си колетъ,
Да си колетъ деветъ крави,
Деветъ к-ани со на отбуръ,
Да си фалетъ *Скина Бого*;
И да му са жолба молетъ,
Да са поко ни лоти,
Да ни вие на подо-ту;
Лу да вие фортъ гора-та,
Фортъ гора-та планина-та,
Де ми стаду ни пасо,
Де ми можи ни уратъ,
На поле си града граде,
Силна града шипенлие,
Котъ да си е на Край-земь;
Писа ми крале бела книга,

35

40

45

50

55

60

nazivlje pitome slaviste kao što su Lamanski, pa Pypin — revolucionerima (isp. pismo od 7. X. 1887. i dalje), žaleći se na njih i kao na političare i kao na ljude uopće.

Kraj takvog uistinu reakcionarskog mentaliteta Verkovićevo, razumije se samo po sebi, da je Verkoviću moralo stalno gorjeti tlo pod nogama u društvu naprednije ruske inteligencije osamdesetih godina, kamo je Verković slučajno zabasao. U takvoj se sredini Verković, dabogme — da je bio pronicaviji — morao i ranije negoli se to zbililo, osjetiti suvišnim i neprilagodnim (isp. pismo od 12. VIII. 1887.). Jer uščitamo li primjerice, kako se jednodušno odnosila čitava tadašnja nezvanična Rusija prema činu atentatorice V. Zasulićeve, onda uistinu osjećamo, da je naš Verković bio zaista solus peregrinus in Russia. Samo se po sebi razumije, da je takav čovjek i takav mentalitet morao izazivati u ruskim naprednijim i borbena raspoloženim krugovima jednodušni otpor. I tako se dešava, da Verković nakon pomenutog atentata proklinje V. Zasulićevu kao čudovište proklete ruske zemlje, koju svakolika Rusija blagosivlje kao rusku Nemezu. „Kad listamo veličanstvenu knjigu povjesti — piše Stepnjak u svojoj „Podzemnoj Rusiji“ — bit će teško, a po svoj prilici i nemoguće da nađemo na ime, koje bi se tako reći u jednom jedincatom času uzdiglo do općenite, nedvojbene i jednoglasne slave.“

Poslije svega toga postaju nam razumljivijima istaknute Verkovićeve žalbe protiv Rusa i Rusije, a jednako nam je shvatljiv i postupak napadanih ruskih naučenjaka i krugova, koji u Verkovićevoj osobi ni u naučnom ni u ličnom pogledu nisu mogli da nađu iole podesnu ličnost i suborioca u svojoj tegobnoj borbi osamdesetih godina. No istaći valja i to, da pomenuti ruski naučni i slovjenofilski krugovi nisu ometali Verkovićeve rada na onim područjima, gde je taj rad mogao biti pozitivan i koristan za opću slovjensku stvar. Tako god. 1889. izlazi u nakladi ruskog generalnog štaba njegovo omašno djelo: „Topografičesko-etnografičeskij očerk Make-doniji“ (S. Peterburg, 1889.), dok su mu dva manja rada etnografskog karaktera štampana u Rusiji još šezdesetih godina.³ Prema tome valja Verkovićeve nepomirljivost i ogorčenost prema Rusiji, kojim mjestimice kipe ova njegova pisma, svoditi skoro isključivo na pokolebanu njegovu duševnu ravnotežu u osamdesetim godinama, kad se pred njegovim očima počelo poput kuće od karata da ruši njegovo životno djelo, sazdano zločinački pakosnom Gologanovljevom dušom i Verkovićevo do ograničenosti naivnom lakovjernošću.

Résumé. Pendant son séjour en Russie, Verković fait dans ses lettres une âpre critique des conditions en Russie, tout en parlant de quelques savants russes (A. I. Vasiljčikov, V. I. Lamanski) ainsi que de son illustre compatriote V. Jagić. Le grand admirateur de la Russie qu' était autrefois, V. se change subitement en son grand ennemi. Il dit avoir été tout à fait mal informé sur la Russie par ses amis (Ll. Gaj) et avoir ainsi conçu une idée fautive de cette terre. L'auteur de l'article „Verković et les Russes“, en étudiant les raisons d'un changement aussi radicale des sentiments de V. arrive à la conclusion que ce changement dépend de la desillusion éprouvée par V. dans ses espérances de pouvoir enfin améliorer ses conditions économiques. Et tandis que déjà les savants avaient des soupçons sur l'authenticité du manuscrit, il croyait toujours fermement à la valeur exceptionnelle de sa découverte. Cela l'empêchait de juger objectivement les circonstances (le mouvement démocratique) et encore moins les slavistes qui avaient le dernier mot pour le bon succès matériel de son „Veda“ dans la Russie d'alors.

³ Verković, Stefan: Opisane byta drevnih Bolgar naseljavuščih Bolgariju. Moskva, 1868. — Verković, Stefan: Drevnjaja bolgarskaja pjesnja ob Orfeje. Moskva, 1867. (Izd. V. Daškov).